

ALICA HAIDLEROVÁ

Zostarnutý bitkár

V istej obci žil na konci dediny v uličke, kade prechádzali už len pohrebné sprievody s rakvou na cintorín – bitkár. Bol ženatý, mal štyroch synov, z ktorých traja boli slušní chlapci, ale ten najstarší bol zločinec azda už od narodenia. Čo sa ho na základnej škole nebohý pán učiteľ nabil – ako to spomínali jeho spolužiaci – až sa s hrôzou na to dívali, ako mu otrieskava hlavu o tabuľu, držiac ho za šticu! Iste nečakal, že mu taký výchovný prostriedok pomôže, ale sa zrejme nedokázal už ovládať, lebo na tohto lotra neplatilo nič. Ani po dobrom, ani po zlom. Keď vyšiel školu, pravdaže sa dal na zboj a tak mladý život trávil vo väzniciach. Ani doma už ani počuť o ňom nechceli, ale keď mu vypršal trest, prišiel domov. Vtedy sa matka snažila na neho zapôsobiť: kúpila mu na ošatenie čo potreboval, napomínala, prosila, nebolo to k ničomu. Mladý lotor všetko púšťal jedným uchom dnu a druhým von. Väčšinou sa ohrial na slobode dva-tri dni, niečo vyviedol a znova putoval za mreže. Tak sa dožil aj tridsiatky a ešte stále nebol na vojenčine, lebo si ju nemal kedy pre „prekážky“ odkrútiť. Keď povolávali brancov na odvod, rok čo rok povolávali aj jeho, až bol ako tatko a nie branec, ale vojenská správa ho jakživ nevidela, pretože bol práve v niektorej z mnohých väzníc. Tak ubehlo ďalších päť rokov, keď sa na zdesenie rodiny naraz objavil na prahu. Vtedy už existoval zákon, ktorým recidivistom ukladali súdy povinnosť v určitých intervaloch sa hlásiť na verejnej bezpečnosti. Bol to zákon o ochrannom dohľade. Kriminálnici ako náš Jaroslav H., ho veľmi dobre poznali.

Matka Jara znova obliekla, znova prosila. Keď sa po troch dňoch išiel hlásiť – či on za to mohol, že videl priamo naproti stanice verejnej bezpečnosti otvorené okná rodinného domu? Okná nízko, domček pod brehom v akomsi tieni, okolo nič, akoby stvorené, aby cez ne vliezol. Nie. Tomu Jaro odolať nemohol. A tak z reportu už domov neprišiel. Pre vtáčka bola predsa len najlepšia klietka za mrežami. To bolo naposledy. Buď ho už život omrzela, alebo bohvie, čo sa vo väznici stalo, Jara tam našli obesného. Poslali ho domov na pochovanie. Nuž veru, málokto mu na pohreb išiel a aj bratia sa za neho hanbili. Len mamka, mamka si mŕtvolu dobre obzrela, veď kedy inokedy bude mať ešte príležitosť, keď ho zahrabú? Azda sa chcela dopátrať, či sa naozaj obesil, alebo mu tam tí lotri niečo nevykonali a potom povedali, že sa obesil. Čo zistila, sa nikto nedozvedel.

A tak sa konečne dostávam k otcovi nebožtíka Jara. Aj on, najmä v mladosti, bol postrach. Nekradol, to nie, ale s nikým si pokoj nedal. Vyvolával konflikty a bitky, ktoré občas končili na súde. Tak po jednej takej bitke, protivník Jarovho otca zažaloval. Ako svedka uviedol Jozefa P. Ten na súde povedal po pravde, čo videl. To bitkárovi priťažilo a na základe

toho svedectva bol uznaný vinným a odsúdený. Od tej doby Jozef P. nemal od neho pokoj. Už bol starý dedko a bitkár dobrý päťdesiatnik, keď v ňom ešte stále vrelo, akonáhle Jozefa P. uvidel. Že povedal pravdu; to nezohľadnil, jedoval sa len na to, že vypovedal a to mu poškodilo; preto si zaumienil, že ho bude prenasledovať pod čiernu zem.

Jozef P. si rád posedel v miestnom pohostinstve pri pohári piva. Nebol žiadny alkoholik, len mu bol doma dlhý čas. Žena mu už zomrela, robiť nič nevládal a tam mu čas ušiel. Pravda, len kým tam neprišiel náš bitkár; vtedy by bol ušiel von, keby mal kedy a kade. Bitkár ho chytil a zimný sveter na ňom roztrhal na franforce. Prišiel na úrad jeho syn, roztrhaný sveter zabalený v novinách. „Podívajte sa! Nechcem náhradu, len nech mu dá pokoj! Nech si ten otec tam to pivo môže vypiť!“ Neprijemná situácia. Pätnásť rokov v jednom kuse som mávala takéto všelijaké ťahanice na starosti. A ako som vyriešila túto? Napodiv jednoducho: len som ho poprosila, aby dal tomu starému pánovi pokoj, veď čo už! A on ma poslúchol. Nevieť či preto, že som sa kedysi angažovala pre jeho sestru, tú Agnešu s dobrým srdcom – aj keď neúspešne z vyššej moci, ktorú som nemohla prekovať, alebo preto, že som sa mu páčila. V živote mi nič nepovedal, ale vedela som to. Vycítila som to, keď okolo mňa denne prechádzal domov do svojej uličky. A či vôbec vedel, že som pomáhala Agneši, to veru neviem.

Tomuto „páčeniu“ je však treba správne rozumieť. V predmetnej obci dlhé roky pracovala istá slobodná slečna akoby vystrihnutá zo starých čias; príbuzná niekdajších notárov z konca devätnásteho a začiatku dvadsiateho storočia. Bola ročník 1903 a osobne som ju poznala asi päťdesiatročnú. Bola to precízna pracovníčka. Presná, pritom dochvilná. Čo vyšlo z jej rúk, to nemohlo mať chybu. A taká bola aj k ľuďom. Držala si akýsi múdry odstup od každého a pritom každému dala úctu a každého mala rada. Aj ľudia ju pokladali za niečo viac ako sú sami a na druhej strane si ju vážili a radi si s ňou pohovorili. Čo povedala, o ničom nepochybovali, lebo nikdy nikoho nesklamala, nikdy nikto nekonštatoval, že jej reči sa nezrovnávajú so skutkami, skrátka „pani B.“ ako jej hovorili, bola ideálna a celá dedina bola na ňu pyšná. Zomrela v roku 1966 ako šesťdesiatštyročná a hoci už posledné roky nepracovala, celá dedina za ňou smútila a dlho ju ľudia spomínali. A možno ju niektorí starí čo sa na ňu pamätajú a dnes ešte žijú – spomínajú doteraz. Aj predomňou ju často spomínali a vždy len v dobrom.

Až po niekoľkých rokoch môjho pôsobenia na niekdajšom pracovisku onej nezabudnuteľnej pracovníčky vo verejnej správe, i ľudia začali hovoriť, že im veľmi pripomínam pani B. Samozrejme, že nie čo do fyzického výzoru, ale čo do spôsobu práce. Ani som si vtedy neuvedomila, aké je to vysoké ohodnotenie pre mňa. No a takto nejako si ma považoval aj onen bitkár. Nechcel predomňou vyzeráť neústupčivý, takže, čo by nedosiahol iný,

dosiahla som ľahko. Hlavne, že to bolo k dobru! Raz som sedela v miestnej reštaurácii a čakala obed. Bola som za stolom sama a ani okolo nikoho nebolo. To bolo mnoho rokov po tom, čo som riešila onen konflikt s potrhánym svetom pána P. Odrazu sa k môjmu stolu ponáhľal syn onoho bitkára – najmladší – Jozef H. Pomyslela som si: azda si nemá kam sadnúť? Prečo ide zrovna sem? Vôbec ma to nepotešilo. Bála som sa, aby nevznikol nejaký konflikt. V živote som síce s týmto človekom nehovorila, ale čo môže človek vedieť čo má za lubom, keď viem, čím je! A on – po slove „s dovolením,“ začal takto: „teda pani, ak vám niekto nerozumie, tak ja vám rozumiem.“ A teraz začal, aký nádherný bol ten smútočný prejav nad hrobom dvadsaťštyriročného Jaroslava S., poslanca, najmladšieho z kolektívu, ktorý sa zabil na motorke, bol jeho vrstovníkom a najlepším priateľom. A naraz mi recitoval celé pasáže z pamäti ako si ich dodnes zapamätal, hoci ja sama som ich už zabudla. Zaujali ho natoľko, že hoci od onoho pohrebu už uplynul nejaký rok – zapamätal si ich. Potom ešte dodal, že on sám sa snažil skladať básne, ale sa mu to nedarilo. Každú po nejakom čase potrhal.

Tým mi chcel povedať, že ak nikto nechápe, tak on chápe, čo je to krása v slovách a čo je to za umenie vedieť tie pocity vypovedať, aby si z nich každý niečo odniesol. A ešte dodal, že Jaro S. bol zrovna taký, aký bol v tom prejave – ale ako som to mohla vedieť, akú mal on dušu? Tak vidíte: nikdy neviete, čo v kom väzí. Toto by som nikdy nebola od toho chlapca čakala! Čo rozličných pováh z jedného koreňa: jeho otec, tetka Agneša, otcova sestra, najstarší brat Jaro – medzi každým z nich leží taká duchovná vzdialenosť ako more – rozľahlá a nedozierna. A ešte niečo: nikdy by sa chlapec v dedine nikomu nevyznan, že písal básne – aby ho nevysmiali – ale mne to povedal...

*

Juro a kôň

Juro bol starý mládenec. Keď prišiel z práce v lese, kde pracoval s koňom pri približovaní dreva, zatiahol vozík do dvora, vypriahol koňa, odviezol ho do maštale, vzal kastról s nejakým jedlom, na prahu kuchyne povečeral, či poolovrantoval – ktovie, čo to bolo – a podľho do krčmy! Tam našiel vždy niekoho s kým si poklábosil, ba niekedy sa zaplietol aj medzi podgurážených, ktorí si začali vybavovať účty, rodina mu nechýbala. Pravdupovediac, nikto by Jura ani nebol chcel. Nebol ani pekný, ani múdry, ani poriadny, ani už mladý – skrátka, starý mládenec.

Keď sa blížilo k deviatej hodine večernej – krčma sa zatvárala o desiatej – po ulici si vykračoval kôň, majetok lesnej správy pod kuratelou Jura. Ale to

je vlastne sporné, kto koho komandoval, lebo deviata hodina bola hodina, kedy už koňa prešla trpezlivosť a šiel pre Jura. Postavil sa pred dvere krčmy, na čo sa Juro zdvihol a poslušne kráčali obaja k domovu. Nikdy mu nepovedal, že ešte z krčmy nejde. Juro bol náramne pyšný ako kôň pre neho chodí, keď sa v krčme omešká.

*

Cigánka Agneša

Pleť má čiernu, akoby sa umazala od sadzí. Je to cigánka Agneša. Na dvore drevenice stojacej v dedine na zákrute, práve rozvešiava vypranú bielizeň, bielučku a čistú. Hoci je už dosť stará a chorľavá a nie je jej len tak ľahké prať, pretože každé vedro vody musí zďaleka cez ulicu priniesť, perie čistučko, aj dom má čistý, vždy uprataný. Veru Agneša nie je ako iné cigánky! Chýr jej ide! A ani s inými cigánkami nechce mať nič spoločné. A toto má už tretí dom Agneša. Neveríte?

Prvý si vystavila z tehly a kvádrov vedľa istého človeka, ktorý s ňou prišiel k vôli hranici pozemku do zvady. Dal ju k súdu. Negramotná Agneša, ktorá máločomu z úradnej reči pána sudcu rozumela, spor prehrala. Keď videla, že si nepomôže dom rozobrať, kúpila pozemok na inom mieste ho znova postavila. Ešte nebol omietnutý, keď sa zapáčil istému občanovi. Je na peknom mieste a dal by sa nadstaviť. Či by ho Agneša nepredala? Rozhodla sa, že ho predá, veď už aj tak nevládze stavbu doviest' do konca. Kúpila si teda dreveničku, v ktorej práve rozvešiava bielizeň a občan – záujemca o jej dom ho vmontoval do štokovca. Nikto by nepovedal, že štvrtina tejto vily s rovnou strechou, je bývalá chalupa cigánky Agneši. Ľudia si ju vážili. Nebola dotieravá, nikdy nič od nikoho neškamrala, s dôchodkom zachádzala tak, aby z neho vyžila. Keď išla do obchodu, či na úrad, vždy sa čisto obliekla. Najväčšiu starosť mala, ako bude žiť. Laco po jej smrti, lebo ten sa jej charakterom málo podobal a potľkal sa kdesi po Čechách.

Pretože dobro prináša dobro, hľadela aj obec Agneši, ktorá si to zaslúžila. Z času na čas jej poskytla nejakú podporu a keď bolo nejaké verejné podujatie, pozvala aj Agnešu. Vždy prišla, ale keď si dedkovia pred záverom zapálili cigarety, s ospravedlnením sa zdvihla. Ruku si položila na hrud'; jej dym škodí. Tak si žila, až ju raz sanitka odviezla do nemocnice. Prišla raz ráno pracovníčka obecnej správy do práce: „Neumrela cigánka Agneša? Snívalo sa mi, že som videla, ako ju voda dolu potokom unáša.“ „Pokiaľ viem, neumrela“ – odpovedá jej druhá z úradníčiek. Ešte v to dopoludnie telefonovali z nemocnice, že Agneša L. je nebohá.

Jej syn Laco sa vrátil z túlačky, aby zaujal prázdny dom po matke. Už tam nebol taký poriadok a aj cigáni z celej dediny sa tam začali schádzať na pijatiku. Laco však po nejakom čase poznal, že takéto priateľstvá nevedú k ničomu a vrátil sa k tomu, čo matka za svojho života bez úspechu do neho vtíkala: dať si pokoj s cigánmi a riadne pracovať. Našiel si fyzicky ťažkú robotu, ale aj dobre zarobil. A náhodou si našiel aj ženu, ktorej mohol byť otcom. Cigánku a ako u cigánov – bez sobáša – ale bola čistotná, byt držala na neuverenie, ako zo škatuľky a aj ona sa stránila cigánov. Keď Laco umrel a dom v dedine zbúrali, ponúkli jej byt v meste P. B. na Hlinách. Odmietla, lebo tam bývajú cigáni. Páni sa zasmiali: „no tak teda na Strede?“ Cigánka súhlasila.

*

Richtárska dcéra

Uprostred dediny U. v starej drevenici, bývala osamelá starenka dobre osemdesiatročná, ale aj náramne hašterivá. Vtedy som ešte občanov nepoznala, bolo to v začiatkoch môjho účinkovania v obci, keď som došla s touto starenkou do styku. Prišla na úrad a čosi chcela, po toľkých rokoch si už nepamätám čo to bolo, len viem, že to nebolo možné. Snažila som sa to starenke zrozumiteľnou formou vysvetliť, ale ona začala paličkou tĺcť do podlahy a vykrikovala: „Nemyslite si, že tomu nerozumiem! Ja som richtárska dcéra!“ Bolo to povedané s toľkým dôrazom, ako keby sa to richtárstvo bolo pominulo len včera a možná to bolo pred storočím, alebo ešte prv. Pravdaže som sa o to so starenkou neprela, ale vyhovieť som jej nemohla. Inak – zaobstarali sme jej drevo na kúrenie, sledovali, čo potrebovala, ale vďaka sme sa nedočkali. Vždy nás vyhubovala zo svojej pozície energetickej richtárskej dcéry a dávala najavo, že si vôbec nepraje žiadnu starostlivosť. Bola aj jediná, ktorej nikdy nič nebolo vhod. Asi preto sa ani nikdy nevydala a nemala žiadne deti.

*

Zabudnuté piesne (úryvok)

Vo vestibule tej istej budovy ma raz pristavila dedinská babička s otázkou: „Prosím ich, nevedia, kde tu ordinujú tí, čo panujú nad roľníkmi?“

„Ach, panovníci? Tuto, v týchto dverách!“

Všimnite si presnosť myslenia obyčajného slovenského človeka! Darmo režim tvrdil, že je štátom robotníkov a roľníkov! Roľník štát – aspoň v tejto

fáze nepokladal za svoj, ale za navrátiš feudalizmus a preto v zhode so skutočnosťou, úradníkov poľnohospodárskeho referátu mal za panovníkov, ktorí panujú nad roľníkmi! Inak – k vôli bezpečiu, že mladého môže odviesť bezpečnosť, roľníci posielali babičky orodovať za nižší kontingent, lebo čo už môžu urobiť takej babke aj keď nič nevykoná? Ale neexistovalo, aby sa jediný človek domohol zníženia kontingentu – ani jediný! Komunisti nikomu nič nedarovali, ani nikomu nič neodpustili! Na ľudí sa musí tvrdo, po bolševicky!

V čase týchto veľkých kontingentových prosieb, ktoré časom ustali, lebo roľníci sa presvedčili, že režim je ako tvrdohlavý baran a nič s ním nezmôžu, ponevierať sa v prízemí predmetnej budovy, o ktorej je stále reč, roľník stredného veku. Tiež hľadal zrejme „panovníkov“ avšak bolo už po úradných hodinách, takže väčšinou narazil na zamknuté dvere. Skúsil ešte jedny a tie boli otvorené. Vošiel dnu, avšak do chodby, v ktorej boli kabínky WC. Lenže si myslel, že sa mu to predsa oplátilo – totiž – zbadal tam cínové vedro. Kto nevie, treba mu povedať, aký to bol v tej dobe poklad! Veď najmenej sedem rokov po vojne nebolo dostať žiadny kuchynský riad, vedrá, vane, hrnce na vyvárať bielizne, nič také, pretože republika budovala ťažký priemysel. Sedliak teda vedro zobral a upaľoval s ním. Nanešťastie sa v budove už motala upratovačka a zistila, že jej vedro chýba. Vybehla na ulicu a zloděja s vedrom zbadala s dobrým náskokom, no jednako sa pustila za ním utekať až ho dobehla a začali sa o vedro ťahať. Roľník kričal: „nedám! Majú byť k dostaniu! Ja nemám z čoho kravu napojiť, ale mlieko pýtajú!“ Nakoniec ale kapituloval a úlovku sa vzdal...”